

اوردوز با مواد افیونی (Opioid Overdose)

روز جهانی مبارزه با مواد مخدر - ۵ تیر ۱۴۰۴

آمار جهانی:

در سال ۲۰۲۱، حدود ۲۹۶ میلیون نفر (۵.۸٪ جمعیت جهانی ۱۵ تا ۶۴ سال) حداقل یک بار مواد مخدر مصرف کرده‌اند که از این تعداد حدود ۶۰ میلیون نفر مواد افیونی مصرف کرده‌اند. حدود ۳۹.۵ میلیون نفر در جهان به اختلالات مصرف مواد مخدر مبتلا هستند. اکثر افراد وابسته به مواد افیونی از هروئین غیرقانونی استفاده می‌کنند، اما مصرف مواد افیونی نسخه‌ای نیز در حال افزایش است.

در سال ۲۰۱۹، حدود ۶۰۰ هزار مرگ به مصرف مواد نسبت داده شد که نزدیک به ۸۰٪ آنها مربوط به مواد افیونی و حدود ۲۵٪ از این مرگ‌ها به دلیل اوردوز با این مواد بود. تعداد اوردوزهای غیرمرگبار چندین برابر موارد مرگبار است.

▪ تعریف مواد افیونی

اصطلاح «مواد افیونی» شامل ترکیباتی است که از گیاه خشخاش (*Papaver somniferum*) استخراج می‌شوند، همچنین ترکیبات نیمه صنعتی و صنعتی با خواص مشابه را نیز در بر می‌گیرد که توانایی اتصال به گیرنده‌های اپیوئیدی در مغز را دارند.

▪ موارد استفاده

مواد افیونی معمولاً برای درمان درد استفاده می‌شوند و داروهایی نظیر مورفین، فنتانیل و ترامادول را شامل می‌شوند. همچنین داروهایی مانند متادون و بوپرنورفین در درمان نگهدارنده وابستگی به مواد افیونی کاربرد دارند.

▪ مصرف غیردارویی و خطرات آن

استفاده غیردارویی، مصرف طولانی‌مدت، سوءمصرف یا مصرف بدون نظارت پزشکی این داروها می‌تواند منجر به وابستگی و بروز مشکلات متعدد سلامت شود. به دلیل اثرات فارماکولوژیک، این مواد می‌توانند موجب مشکلات تنفسی شده و در صورت اوردوز منجر به مرگ شوند.

▪ وابستگی به مواد افیونی

وابستگی به مواد افیونی نوعی اختلال در تنظیم مصرف است که در نتیجه استفاده مکرر یا مداوم از این مواد به وجود می‌آید. ویژگی اصلی این وابستگی، میل شدید درونی برای مصرف ماده است که با کاهش توانایی در کنترل مصرف، اولویت یافتن مصرف نسبت به سایر فعالیت‌ها و ادامه مصرف با وجود آسیب همراه است. ویژگی‌های فیزیولوژیکی مانند تحمل دارویی، علائم ترک پس از قطع یا کاهش مصرف، یا مصرف مجدد برای جلوگیری از علائم ترک نیز ممکن است وجود داشته باشند.

اوردوز با مواد افیونی (Opioid Overdose)

روز جهانی مبارزه با مواد مخدر - ۵ تیر ۱۴۰۴

عوامل خطر اوردوز عوامل خطر عبارتند از:

- اعتیاد به مصرف
- مصرف تزریقی
- بازگشت به مصرف پس از ترک
- مصرف داروهای اویپوئیدی بدون نظارت
- مصرف دوزهای بالا (معادل بیش از ۱۰۰ میلی‌گرم مورفین در روز)
- مصرف همزمان با الکل، بنزودیازپین‌ها، باریتورات‌ها، بیهوش کننده‌ها یا برخی داروهای ضد درد
- ابتلا به بیماری‌هایی مانند HIV، بیماری‌های کبدی یا ریوی و اختلالات روان‌پزشکی
- مردان، افراد مسن‌تر و افراد با وضعیت اقتصادی-اجتماعی پایین، در معرض خطر بیشتری نسبت به سایر گروه‌ها قرار دارند.

▪ مصرف بیش از حد مواد افیونی

مواد افیونی می‌توانند با اثر بر بخشی از مغز که تنفس را تنظیم می‌کند، منجر به مرگ شوند. علائم اصلی اوردوز شامل:

- مردمک‌های نقطه‌ای
- بیهوشی
- تنفس دشوار

▪ روندهای اخیر و فتنایل

در برخی کشورها، تعداد اوردوزهای ناشی از مواد افیونی در سال‌های اخیر افزایش یافته است. این افزایش بخشی به دلیل در دسترس بودن بیشتر داروهای اویپوئیدی برای درمان درد مزمن و بخشی به دلیل ظهور مواد جدید بسیار قوی در بازار غیرقانونی است.

در دوران پاندمی کووید-۱۹ نیز افزایش چشمگیری در مرگ‌های ناشی از اوردوز گزارش شد که بیشتر ناشی از فتنایل بود.

فتنایل یک ماده مخدر مصنوعی بسیار قوی است که حدود ۵۰ تا ۱۰۰ برابر قوی‌تر از مورفین می‌باشد و در فهرست داروهای ضروری سازمان جهانی بهداشت قرار دارد. با این حال، نسخه‌های غیرقانونی فتنایل و ترکیبات مشابه آن (مانند کارفتنایل، استیل فتنایل، بوتیرفتنایل و فورانیل‌فتنایل) با افزایش شدید مرگ‌های ناشی از اوردوز همراه بوده‌اند. گزارش‌ها نشان می‌دهد که فروشندگان مواد ممکن است برای افزایش اثرگذاری محصولات خود مانند هروئین، فتنایل به آن‌ها بیافزایند یا آن را به صورت قرص‌های تقلبی مشابه داروهای قانونی عرضه کنند. بسیاری از مصرف‌کنندگان حتی از وجود فتنایل در ماده مصرفی خود اطلاعی ندارند.

اوردوز با مواد افیونی (Opioid Overdose)

روز جهانی مبارزه با مواد مخدر - ۵ تیر ۱۴۰۴

■ درمان و پیشگیری

درمان‌های مؤثر برای وابستگی به مواد افیونی وجود دارد که می‌تواند خطر اوردوز را کاهش دهد. با این حال، کمتر از ۱۰٪ افرادی که به این درمان‌ها نیاز دارند، آن را دریافت می‌کنند. نالوکسان دارویی است که در صورت استفاده به موقع می‌تواند مانع مرگ ناشی از اوردوز شود. افزایش آگاهی عمومی، ارائه خدمات درمانی و پیشگیرانه، و سیاست‌گذاری‌های دقیق، ابزارهایی کلیدی برای مقابله با بحران جهانی مواد افیونی هستند.

■ اقدامات اضطراری به مصرف بیش از حد مواد افیونی

مرگ ناشی از مصرف بیش از حد مواد افیونی قابل پیشگیری است؛ به شرط آن که فرد کمک‌های اولیه حیاتی و داروی نالوکسان را به موقع دریافت کند. نالوکسان پادزهری برای مواد افیونی است که در صورت تجویز به موقع، اثرات مصرف بیش از حد آن را خنثی می‌کند. این دارو تقریباً هیچ تأثیری بر افرادی که مواد مخدر مصرف نکرده‌اند، ندارد.

دسترس‌ی به نالوکسان عموماً محدود به متخصصان سلامت است. در بسیاری از کشورها، حتی در مراکز درمانی، از جمله در آمبولانس‌ها، دسترسی به نالوکسان همچنان محدود است. از سوی دیگر، برخی کشورها پیشتر نالوکسان را بدون نیاز به نسخه در داروخانه‌ها در دسترس قرار داده‌اند. چندین کشور از جمله استرالیا، کانادا، ایتالیا، بریتانیا و ایرلند شمالی و اوکراین، نالوکسان را به عنوان داروی بدون نسخه عرضه کرده‌اند و همچنین توزیع فعال آن را در جوامع آغاز کرده‌اند.

در سال‌های اخیر، برنامه‌های متعددی در سراسر جهان نشان داده‌اند که ارائه نالوکسان به افرادی که احتمالاً شاهد مصرف بیش از حد مواد افیونی هستند، همراه با آموزش نحوه استفاده از نالوکسان و احیای افراد پس از مصرف بیش از حد مواد افیونی، می‌تواند به طور چشمگیری تعداد مرگ و میر ناشی از این مشکل را کاهش دهد. این موضوع به ویژه برای افراد مبتلا به اختلالات مصرف مواد افیونی و کسانی که از زندان آزاد می‌شوند، حائز اهمیت است؛ زیرا آنها در چهار هفته اول پس از آزادی، با نرخ بسیار بالایی از مصرف بیش از حد مواد افیونی مواجه هستند.

اوردوز با مواد افیونی (Opioid Overdose)

روز جهانی مبارزه با مواد مخدر - ۵ تیر ۱۴۰۴

افرادی که بیشترین احتمال را برای مشاهده مصرف بیش از حد مواد افیونی دارند عبارتند از:

افرادی که خود در معرض خطر مصرف بیش از حد مواد هستند.

دوستان و خانواده‌های افرادی که به طور منظم از این مواد مصرف می‌کنند.

همچنین کارکنان مراقبت‌های بهداشتی، خدمات اورژانس، افرادی که محل اقامت به مصرف کنندگان مواد افیونی ارائه می‌دهند و سایر کسانی که کارشان آن‌ها را با افراد در معرض خطر مصرف بیش از حد در تماس قرار می‌دهد.

▪ پیشگیری از مصرف بیش از حد مواد افیونی

فراتر از رویکردهای کلی برای کاهش مصرف مواد مخدر در جامعه، اقدامات خاصی برای پیشگیری از مصرف بیش از حد مواد افیونی وجود دارد. این اقدامات شامل موارد زیر است:

- + افزایش دسترسی به درمان وابستگی به مواد افیونی، از جمله برای افراد وابسته به مواد افیونی تجویزی
- + نظارت و کاهش و پیشگیری از تجویز غیرمنطقی یا نامناسب مواد افیونی

+ محدود کردن فروش نامناسب و بدون نسخه مواد افیونی
شکاف بین توصیه‌ها و اقدامات عملی قابل توجه است. تنها نیمی از کشورها برای گزینه‌های درمانی مؤثر دسترسی فراهم می‌کنند و کمتر از ۱۰٪ از افراد در سراسر جهان که به چنین درمانی نیاز دارند، آن را دریافت می‌کنند.

▪ واکنش و توصیه‌های سازمان جهانی بهداشت (WHO)

سازمان جهانی بهداشت (WHO) از کشورها در تلاش‌هایشان برای اطمینان از استفاده منطقی از مواد افیونی، در دسترس بودن بهینه آن‌ها برای مصارف پزشکی و به حداقل رساندن سوءمصرف و استفاده غیرپزشکی از آن‌ها حمایت می‌کند.

به دنبال توصیه کمیته کارشناسی سازمان جهانی بهداشت در مورد وابستگی به مواد مخدر، تعدادی از مواد افیونی مصنوعی، از جمله آنالوگ‌های فنتانیل، تحت کنترل بین‌المللی قرار گرفته‌اند؛ که به معنای وضع مقررات سخت‌گیرانه برای در دسترس بودن آنهاست.

سازمان جهانی بهداشت توصیه می‌کند که نالوکسان در دسترس افرادی قرار گیرد که احتمالاً شاهد مصرف بیش از حد مواد افیونی هستند، و همچنین آموزش در مورد مدیریت مصرف بیش از حد مواد افیونی ارائه شود. در موارد مشکوک به مصرف بیش از حد مواد افیونی، اولین اقدام امدادی باید در جهت حفظ مدیریت راه هوایی، کمک به تنفس و تجویز نالوکسان باشد. پس از احیای موفقیت‌آمیز به دنبال تجویز نالوکسان، سطح هوشیاری و تنفس فرد آسیب‌دیده باید تا زمان بهبودی کامل به دقت مشاهده شود.

اوردوز با مواد افیونی (Opioid Overdose)

روز جهانی مبارزه با مواد مخدر - ۵ تیر ۱۴۰۴

سازمان جهانی بهداشت استفاده از طیف وسیعی از گزینه‌های درمانی برای وابستگی به مواد افیونی را توصیه می‌کند. این گزینه‌ها شامل درمان نگهدارنده آگونیست افیونی (با داروهایی مانند متادون و بوپرنورفین) است که قوی‌ترین شواهد اثربخشی و مقرون به صرفه بودن را دارد، و همچنین درمان و حمایت روان اجتماعی، و درمان دارویی با آنتاگونیست‌های افیونی (مانند نالتکسان) می‌شود.

ترجمه: مهفام ادریسیان - دانشجوی پزشکی -
همتایار سلامت روان

فاطمه سادات متولی - دانشجوی کارشناسی
سلامت روان - همتایار سلامت روان

تهیه و طراحی: عطیه سادات میرباقری -
دانشجوی پزشکی - همتایار سلامت روان

سازمان جهانی بهداشت از کشورها در بهبود پوشش و کیفیت برنامه‌های درمانی برای وابستگی به مواد افیونی و معرفی آن‌ها در جایی که قبلاً وجود نداشته‌اند، حمایت می‌کند. سازمان جهانی بهداشت همچنین راهنمایی‌های هنجاری را برای ترویج استفاده مناسب از مواد افیونی برای تسکین درد و مراقبت تسکینی صادر می‌کند. استفاده و تنظیم مناسب مسکن‌های افیونی تضمین می‌کند که آن‌ها در صورت نیاز در دسترس هستند، در حالی که از انحراف و آسیب‌های مرتبط با سوءمصرف آن‌ها جلوگیری می‌شود.

در سال ۲۰۱۶، در چارچوب برنامه سازمان جهانی بهداشت/دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (WHO/UNODC) در مورد درمان و مراقبت از وابستگی به مواد مخدر، طرح "توقف ایمن مصرف بیش از حد (S-O-S)" راه‌اندازی شد. هدف این طرح، ارائه آموزش در مورد تشخیص خطر مصرف بیش از حد و ارائه مراقبت‌های اضطراری در صورت بروز آن بود. به عنوان بخشی از این طرح، یک مطالعه چندمرکزی در مورد مدیریت جامعه‌ای مصرف بیش از حد مواد افیونی در قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و اوکراین در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۰ اجرا شد. حدود ۴۰۰۰۰ کیت نالوکسان توزیع شد، بیش از ۱۴۰۰۰ نفر به عنوان بخشی از این پروژه آموزش دیدند و حدود ۹۰٪ از شرکت‌کنندگانی که شاهد مصرف بیش از حد بودند، گزارش دادند که از نالوکسان استفاده کرده‌اند. تقریباً در تمام موارد، ثبت شد که فردی که دچار مصرف بیش از حد شده بود، زنده ماند. ارزیابی پروژه نشان داد که این طرح به طور گسترده‌ای توسط ذینفعان، از مصرف‌کنندگان مواد مخدر گرفته تا مقامات بهداشتی و انتظامی، پذیرفته شده بود.